

TOPLUM KALKINMASI ÇÖZÜMLEMESİ

Araş. Gör. Rifat MİSER*

TOPLUM KALKINMASININ NİTELİKLERİ

Nitelik, "bir şeyi o şey yapan ve başka şeylerle karıştırılmamasını sağlayan varoluş biçimi" (Ozankaya, 80) olarak tanımlanmaktadır. Toplum kalkınmasının niteliklerinin, yani onu yerel toplulukların durumunu iyileştirmeye, geliştirmeye yönelik diğer girişimlerden ayıran özelliklerin ortaya konulmasının yararlı olacağı sanılmaktadır. Alan yazında bu niteliklerin farklı ifadelerle verildiği görülmektedir. Geray, bunları destekli imece, gönüllülük, yerel toplumun tümlüğü (Geray, 78, ss: 60-63); Bülbül, ihtiyaçların bütünlüğü, yerel girişimcilik, dış destek, yerel toplumların ihtiyaçları, demokratiklik (Bülbül, ss: 366-367); Mitchink ise, topluluğun tüm gereksinmelerine odaklaşma, kendi kendine yardımın teşvik edilmesi, personel ekipman ve malzemeleri kapsayan dış yardım, çeşitli uzmanlıkların topluluklara yardım için tümleştirilmesi (Mitchink, s. 135) olarak vermektedir. Kuşkusuz niteliklere ilişkin ifadelerin farklı olması, içeriklerin de farklı olmasına yol açmamaktadır. Zaten görüldüğü üzere ifadeler de oldukça benzeşmektedir.

Bu çalışmada ise toplum kalkınmasının nitelikleri şu başlıklar altında tartışılmaktadır:

- 1- Bir yenileşme sürecidir,
- 2- Halkın gönüllü katılımı vardır,
- 3- Devlet desteği vardır,
- 4- Ulusal kalkınma çabaları ile uyum içindedir,
- 5- Eğitsel ve örgütsel bir girişimdir,
- 6- Bir çok konuya yönelen sürekli bir uğraşıdır.

---

* Halk Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi

TOPLUM KALKINMASI

Bir Yenileşme Sürecidir

Yenileşmeye yakın bir terim de değişmedir; ancak değişime, isten-
dik yönde, ileriye doğru bir değişme olabileceği gibi, geriye doğru
istenmedik bir değişme de olabilir. Geriye doğru olan istenmedik de-
ğişmelerse yenileşme sayılamazlar. Yenileşme ileriye doğru bir değişme
olarak anlaşılmalı ve “beğenilmeyen değer ve düzgülerin yenileriyle
değiştirilmesi” (Başaran, 82, s. 180) olarak tanımlanmaktadır. Ancak,
sözü edilen iki yönlülüğüne karşın, taramalarda yenileşme yerine
değişme teriminin sık sık kullanıldığı görülmüştür. Yenileşme yerine
kullanılan değişme ifadeleri, yanlış anlaşılmanın önlenmesi için bu
çalışmada yenileşme olarak aktarılmıştır.

Toplum kalkınması, BM'in yaygın biçimde kullanılan tanımında
olduğu gibi, toplulukların ekonomik toplumsal ve kültürel koşullarını
iyileştirmek için onların kendi gayretleri ile devletlerin bu yöndeki
çabalarını birleştiren bir süreç olarak ifade edilir. Ancak toplulukların
ekonomik, toplumsal ve kültürel koşullarındaki iyileşmelerin, toplum
kalkınmasının hedeflerinden daha çok ürünleri olduğu bilinmelidir
(Peppelenbosch, s. 17). Çünkü, toplum kalkınması bağlamında bu
sonuçların elde edilmesi, bazı koşullara bağlanmaktadır. Bu koşullar
bireylerin (ve kümelerin, toplulukların) etkin olarak katılımı, bunların
yenileşme sürecine dönüşmesi, ve yukarıdaki tanımsal ifade de yer aldığı
üzere- toplulukların çabalarının devletin çabaları ile birleştirilmesidir
(Aynı). Bu yüzden toplum kalkınması toplulukların -ve topluluğu
oluşturan kümelerin, bireylerin- ulusal yaşamı oluşturan ekonomik
ve toplumsal yaşam ağındaki rollerini giderek artan bir bilinçlilikle
sürdüremelerini sağlayacak gizli güçlerinin (daha etkin olarak düşünme
örgütlenme, uygulama yetilerinin) artırılması amacıyla yola çıkar
(United Nations, s: 5-6). Ki aslında bir kırsal topluluğun -veya
kentsel bir topluluğun- gelişimi, örneğin üretim artışının değil, top-
luluğun yenileşme isteğinin ve bu yenileşmenin gerektirdiği yeni dü-
şünce ve değerlerin oluşumunun bir sonucu olarak değerlendirilmektedir
(Mitchink s. 137).

Bu açıklamaların ışığında şu söylenebilir: Toplum kalkınması,
yalnızca -üretim artışı, yollar, evler vb. gibi- somut sonuçlarla değil,
aynı zamanda bu somut sonuçların başarılması sürecinde insanlara
neler olduğu ile de ilgilidir (University of Missouri; s. 1). Gerçekten
bu anlatım biraz daha geliştirilebilir; çünkü bu somut sonuçlara

ulaşılması toplulukların -sorunlarını tanımlamaları, çözüm seçeneğini kararlaştırmaları ve uygulamaları gibi- yeni davranışlar göstermelerinin bir sonucudur; aynı zamanda bu somut sonuçlar, sözü edilen yeni davranışları pekiştiren eğitsel bir rol de oynarlar -ki, somut sonuçların olumsuz olması, olumsuz bir öğrenmeye yol açabilir-. Yeni davranışların olumlu somut sonuçlarla pekiştirilmesi ile toplulukların çözüm bekleyen diğer sorunlarına yönelmeleri ve girişimde bulunmaları olanaklı olabilmektedir.

Kısacası, toplum kalkınması yenileşme yaratma ve insanların yenileşmeye uyum sağlamaları süreci için kullanılan bir yöntemdir (Batten'den aktaran Ayhan, s. 1). Bu yöntemin aracı işe gereksinimler ve bu gereksinimlerin karşılanmasını anlatan somut sonuçlardır.

Daha önce söylenildiği üzere, yenileşmenin konusu beğenilmeyen değer ve düzgülerdir. Yenilenmesi gereken bu değer ve düzgülere örnek olarak, gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla görüldüğü ileri sürülen şu değerler ve bunların işe vuruk sonuçları verilebilir (FAO, Tarımsal Yayın ss: 85-86),

- Aile bağları: Bireyin başarısını ve hedefini ailesi ile bir tutması, aile üyeleriyle yüksek işbirliği ve kaynaşma, ailesi dışındaki insanlarla işbirliği yapmaya isteksizlik,
- Kadercilik: Uysallık, boyun eğme, geleceğini iyileştirmek için bir şey yapamayacağını sanma, dış dünyanın inanılmaz ve anlaşılmaz olduğuna inanç,
- Başkalarının duygularının paylaşılmaması: Kendisine başka rolleri yakıştıramama, kendini daha iyi bir pozisyon içinde görememe,
- Risk almama: Kendi toplumsal çevresi dışındakilerle deney ve ortaklığa girmeye karşı gönülsüzlük,
- Geleneksellik: Geçmişe önem verme, bir yapılaşın en iyi, en doğal yol olduğuna inanış,
- Anında hoşnutluk: Anında doyum isteği, doyumunu geleceğe ertelememe,
- Doğaya teslim olma: Zamanın geçmesine aldırmazlık.

Yenileşme konusu olması beklenen bu değer ve düzgüler, bireylerin -kümelerin ve toplulukların- hangi davranışı yapacaklarının, nasıl yapacaklarının gerekçesi olarak anlaşılabilir. Öyleyse bu yenileş-

tirmeler, davranışlara etki yapılarak gerçekleştirilebilir. Bireyin -aynı zamanda kümelerin ve toplulukların- davranışları onların a) bilgileri, hünerleri, tutumları ve yeteneklerinin, b) içinde buldukları fiziksel ve toplumsal çevrenin, c) a'da verilen içsel ve b'de verilen dışsal etmenlerin etkileşiminin sonucudur (Bülbül, s. 415). Dolayısıyla, davranışları ve davranışlara yol açan değer ve düzgüleri yenilemek için, yukarıdaki etmenlere etkide bulunmak gereklidir. Bu amaçla, örneğin okur-yazarlık eğitimi, beceri eğitimi, gösteri yöntemleri, kitle iletişim araçları ile bilgi aktarımı, özendirme gibi eğitsel; önderlik ve örgütlenme gibi toplumsal; fiyat teşvikleri, sulama, pazarlama, kredi, okul, sağlık kurumu gibi fiziksel önlemlere gereksinim duyulur. Bu yüzden, herhangi bir toplum kalkınması çalışması, halk eğitiminin bireysel ve kümesel yöntemlerinden, yayım, sosyal çalışma, animasyon, halk sağlığı etkinliklerinden yararlanmak ve ayrıca yukarıdan aşağı düzenlenen kalkınma çabaları ile desteklenmek gerektiğini duyar.

Yenileşme konusunda vurgulanması gereken önemli bir nokta da, yenileşmenin yönüdür. Daha önce ifade edildiği üzere, yenileşme istendik yönde, ileriye doğru bir değişimdir. Ancak neyin istendik olduğu, neyin daha ileri sayıldığı öznel bir olgudur; bireylere topluluklara ve toplumlara göre değişebilir. Bu nedenle toplum kalkınmasının yenileştirme çabalarının ulusal kalkınma çabalarına koşutlanması, onunla uyum içinde olması herhalde gereklidir. Toplum kalkınması çalışmalarında yer almış bir yerel önderin söylemi ile yenileşmenin yönü, "cahillikten bilgiye, tek kişinin güçsüzlüğünden birliğin gücüne, yoksulluktan varsılığa doğru" olmalıdır (Ender, 1971, s. 252).

Kuşkusuz, yenileşme herhangi bir topluluğa yukarıdan dayatılan bir girişim de olmamalıdır. Çünkü yenileşme isteğinin topluluktan gelmesi, herhangi bir kurumca dayatılmasından daha iyidir; böylece başarıma olasılığı artmaktadır (Lackey s. 54). Bu yüzden, yerel topluluk yenilikleri yaratma konusunda daha etkili bir rol almalıdır (TKG, Geray, s. 21). Toplulukların yenileşme rolünü oynayabilmesi ise, önce yenileşmeyi istemesi ile, sonra da yenileşebileceğine dair bir inancının bulunması ve kendisine güvenmesi ile olasıdır. Bireylerin -ve toplulukların- yenileşme isteği ile, varolan durumdan hoşnut olup olmaması arasında yakın bir ilişki vardır (Bülbül, s. 406). Öyleyse yenileştirme girişimlerinin bireylerin ve toplulukların hoşnutsuzluklarını gidermeye yönelmesi; ulusal ve uluslararası kültürle etkileşmelerinin sağlanarak "daha iyi bir yaşamın olanaklı olduğunun" gösterilmesi gereklidir.

Öte yandan bir yenileşme girişimine herhangi bir topluluğun tüm üyelerinin aynı tepkiyi verecekleri de beklenilmemelidir. Çünkü, herhangi bir kırsal –veya kentsel– toplulukta yeni bir düşüncenin benimsenmesi ve uygulamaya konulması, üyelerin yeni düşünce konusunda önceden sahip olduğu deneyime, kişiliklerine, sahip olduğu maddi kaynakların miktarına bağlı olarak bireyden bireye farklılık gösterir (FAO, Yayım Eğitim, s. 25). Yeniliklerin giriş yapmasında yaş, cinsiyet, statü, ussal yeterlik gibi özelliklerin de etkisinin bulunduğu söylenmektedir (Aziz, 82, s.41). Özetle, olanaklar, dış dünya ile etkileşim ve deneyimler değer ve inanışlara, değer ve inanışlara davranışlara –ve aynı zamanda davranışların yöneldiği gereksinmelere (FAO, Tarımsal Yayım, s. 87) ve farklı davranışlar da yeniliğin algılanmasının farklılaşmasına yol açmaktadır. Bu farklılaşmaya bağlı olarak da topluluk üyelerinin aceleciler (yeniliği ilk benimseyenler), deneyiciler (deneyerek yararını gördükten sonra yeniliği benimseyenler), yerel önderler (acelecilerin ve deneyicilerin aldıkları sonuçları izleyen ve çevrelerine yayabilenler), geç öğrenenler ve öğrenmeye kapalı olanlar (Geray, 78, ss: 30–31) olarak ayrıştırıldıkları görülmektedir. Öyleyse, bir yeniliğin tüm üyelere aynı zamanda benimsenmeyeceği; ilk uygulamaya koyanların aldıkları sonuçlar diğer insanlarca görüldükçe yeniliğin yaygınlığının artacağı (FAO Tarımsal Yayım, s. 118) bilinmelidir. Bu yüzden, bir toplum kalkınması çalışmasında tüm topluluk üyelerinin katılımı ‘olmazsa olmaz’ bir gereklilik olarak görülmemelidir.

Bir yeniliğin benimsenme aşamaları da şunlardır (FAO Tarımsal Yayım, ss: 149–151): 1) Çeşitli ileti kanalları ile –kitle iletişim araçları, uzmanlarla yüzyüze görüşmeler vb. farkında olma, 2) ilgilenme –yeniliği soruşturma, daha çok bilgi sağlama–, 3) değerlendirme –yararlı olup olmayacağı konusunda fikir yürütme, 4) deneme, 5) –alınan sonuçlara göre– kullanma veya red. Bir yeniliğin benimsenmesinin bir süreç içinde olduğunu ortaya koyan bu yapı, yeniliklerin benimsenmesi konusunda ıvencen olmamanın gerektiği biçiminde yorumlanabilir. Gerçekten de, köylerdeki toplum kalkınması deneyimleri, yenilikler derece derece uygulandığında insanlarca benimsendiğini göstermektedir (Weitz, s. 221).

Halkın Gönüllü Katılımı Vardır

Katılma, gönüllülüğü de içeren bir kavram olarak anlaşılmalıdır; gönüllülüğün olmaması durumunda katılım yerine ancak boyun eğdirmeden ya da en iyimser bir deyimle ‘yola getirme’den sözedilebilir.

Günümüzde dünyanın her yanında ilgili kişi ve kuruluşların kalkınma sürecine yerel halkın katılımının önemini kabul ettikleri görülmektedir (Lackey, s. 52). Çünkü kalkınma projelerinin hedeflediği kitle üzerinde gerçek -ya da kalıcı- bir etkiye bulunması için başarı düzeyinin artması için yerel halkın katılımına gerek duyulmaktadır (BM, Kılavuz İlkeler, s. 49). Katılmanın gerekliliğini kabul etmenin altında kalkınmaya olumlu etkilerinin yanısıra yerel topluluklara, onların kendileri için doğru kararlar alabileceklerine güven de yatmaktadır. Gerçekten de, yerel topluluklar eğer alması gereken çözümleri içeren tam bilgiyle donatılırlarsa, sorunları hakkında kendileri de akılcı kararlar alabilirler ve almaktadırlar. Böylesi kararlar yoluyla topluluğun kendine olan güveni de artmaktadır. (FAO Yayın Eğitim, s. 16). Bir başka deyişle kamunun herhangi bir topluluğa güven duyması, topluluğun kendisine güven duymasının ön koşulu olmaktadır.

Yerel toplulukların asgari yardımla sorunlarını çözmek için girişimde bulunmaları temel ilke olan toplum kalkınmasında katılım, "olmazsa olmaz" bir koşuldur (Singh, s. 186). Topluluğun ve önderlerinin çalışmalara geniş ölçüde katılmaması durumunda toplum kalkınmasının başarılı olması olası değildir (Geray, TKG, s. 23). Çünkü o, ancak sıradan topluluk üyelerinin istek ve anlayışı oranında başarıya ulaşabilir (King, s. 75).

Toplum kalkınmasının amacı ve aynı zamanda aracı olan insanın toplum kalkınmasına nasıl katılabileceği ise toplum kalkınmasının en önemli sorunudur (Ayhan, s. 5).

Toplum kalkınması çalışmalarına halkın katılımını sağlamak için, yerel topluluğun duyulan gereksinmesinden hareket edilir. Duyulan gereksinme, belli bir anda bir yerel topluluğun çözülmesini öncelikle istediği sorundur (Geray, 78, s. 61). Halk, çözülmesini istediği bir soruna yönelinmedikçe toplum kalkınması çalışmalarına katılmayacaktır (Acaroğlu, s. 6); çünkü onlar ancak kendilerinin gereksinme olarak gördüğü şeyler için isteyerek çalışmakta ve gereksinmelerinin esas olarak kendi çabası ile giderildiğini gördükçe katılımı artmaktadır. (Ablum vd., s. 20). Duyulan gereksinmeler, bir-kalkınma girişiminin başarı veya başarısızlığında en önemli tek etmen olmakla birlikte (Kelley, s. 129), bu, duyulmayan gereksinmelerin ele alınmayacağı biçiminde anlaşılmalıdır. Aksine, duyulmayan gereksinmeler de gözardı edilmemeli, ama gidermeye kalkışılmadan önce duyulması sağlanmalıdır.

Topluluğun katılımına dayanması ve katılımı sağlamak için duyulan gereksinmelere yönelmesi, toplum kalkınmasının en ayırt edici özelliklerinden biridir. Çünkü toplum kalkınmasının dışındaki çalışmalar, genellikle toplumun duymadığı ve fakat gerçekleşmesinde kamu yararı görülen projeleri ele almakta ve dolayısıyla çoğu kez, topluluğun gereksinimlerinden değil, kamunun hedeflerinden hareket etmektedirler. (TKG, Geray, s. 15). Burada vurgulanması gereken bir nokta da topluluğun gereksinimleri ile kamunun kalkınma hedefleri arasında bir ilişkisizlik veya karşıtlık olması durumudur. Böylesi bir durumda uyumsuzluğun giderilmesi gereklidir (Bülbül, s. 430). Ve herhalde bu uyumsuzluk topluluğun sorunu doğru tanımlaması ve çözüm için gerekli bilgilere ulaşması sağlanarak giderilebilir.

Öte yandan, karşılanması için gereken süre ve olanaklar açısından gereksinimler de farklılaşırlar. Bu farklılaşmaya bağlı olarak toplum kalkınmasının programlarını "kolay-zor" veya "küçük-büyük" olarak ayırtırmak olasıdır. Sonuçlarının kısa zamanda görülebileceği, gerçekleştirilmesi kolay işlere öncelik verilmesinin; ilk ele alınacak işlerin topluluğun büyük çoğunluğunu ilgilendiren işler olmasının genel bir kabul gördüğü anlaşılmaktadır. Böylece, zorluğu daha az ve daha kısa dönemli programların başarılması ile sağlanacak güven ve heyecanın, daha güç işlerin zorluklarını ve engellerini aşmada kolaylık sağlayacağı (Kelley, s. 131) düşünülmektedir; ya da yaygın deyimini ile "başarı başarının mayası" olacaktır. Ancak bu noktada, kısa dönemli ve kolay başarıların, uzun erimli zor programlarda ivecenliğe, umutsuzluğa yol açıp açmayacağı da düşünülmelidir. Belki bu nedenle, kolay ve zor programların birlikte düzenlenmesinin daha iyi olacağı, böylece üyelerin bir yandan küçük başarılar elde ederken bir yandan da daha zor amaçları arayabilecekleri söylenmektedir (Aynı, s. 131).

Toplum kalkınmasının olmazsa olmaz bir koşulu olarak katılımın da, birikimli ve gittikçe etkilileşen bir yapısının olduğu, tüm programla birlikte gittiği söylenebilir. Şöyle ki (Singh, ss: 198-199): a) Toplum kalkınmasının ilk aşamasında, topluluk üyeleri duyulan gereksinimlerin sistematik bir tartışmasına, b) İkinci aşamada gereksinimlerini gidermek için sistematik bir planlama yapmaya, c) Üçüncü aşamada kendi fiziksel, toplumsal ve ekonomik kaynaklarını kullanmaya, d) ve yeniden başa dönerek, ulaştıkları sonucun verdiği güdülenme ile yeni programları ele almaya katılırlar. Ancak katılımın bu aşamalandırmasında da görüleceği üzere katılım salt karar almayla sınırlı kalmamalı, planlama ve planların uygulanmasına da yayılmalıdır. Bu durum

katılımın katkı ile bütünleşmesini öne çıkarmaktadır. Zaten toplum kalkınması, başkalarından yardım beklemek yerine, toplulukların kendi olanaklarıyla –ve gerektiğinde alınacak dış yardımlarla– kendi sorunlarını çözümlenmelerini öngören bir yaklaşımdır. Kuşkusuz, yerel topluluklar salt kendi çabaları ile çözemeyecekleri birçok soruna sahiptirler; ama biraraya geldiklerinde yaşayışlarını etkileyen koşulları başlangıçta kestirdiklerinden çok daha fazla değiştirebilmekte (Lowe, s. 115), hem de kamu desteğini daha kolay sağlayabilmekte, daha etkili kullanabilmektedirler. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, toplum kalkınmasında halkın katkısının miktarı değil, katkıda bulunması önemlidir; ve katkı sağlamak için zora başvurmak veya pazarlık yapmak toplum kalkınması ile bağdaşmaz (TKG, Geray, ss: 85:-86).

Katılım ve bunun sonucu oluşan katkı, yerel topluluğun yaptığı işe sahip çıkmasını, etkin biçimde kullanmasını, gerektiğinde onarmasını ve geliştirmesini, daha da önemlisi özgüvenini sağladığı için önemli görülmektedir. Öyleyse, bunca önemli olan katılımın somut göstergelerini de ortaya koymakta yarar vardır. Bunlar (Singh, s. 187):

- a) Yeni tekniklerin benimsenmesi, hizmet ve kolaylıklardan yararlanılması,
- b) Yerel kaynaklardan ve yardımlardan yararlanılması,
- c) Yerel girişkenliğin ve önderliğin gelişimi,
- d) Bunlara ek olarak, topluluğun toplantılara katılması, çalışma kümelerinde ve yönetim kurullarında görev ve sorumluluk üstlenmesi (Çakım, s. 80), katılımın bir diğer göstergesi olarak ileri sürülebilir.

Yerel topluluğun katılımının sağlanmasında yerel düzeyde çalışan toplum kalkınması uzmanına ve yerel önderlere önemli sorumluluklar yüklenilmektedir.

Yerel düzeyde çalışan toplum kalkınması uzmanı, toplum kalkınmasının anahtar personeli olarak değerlendirilmekte ve nasıl çalışacağı konusunda şu önermeler yapılmaktadır (University of Missouri, s. 13): Toplum kalkınması uzmanı topluluğun sorunları üstünde onlarla birlikte çalışır; topluluğun değerlerine, kalkınmışlık düzeyine, sorunu nasıl algıladıklarına önem verir; emretmez, yönlendirmez, yönetmez, empoze etmez; çalışmaların hızı ya da sonuçların ne kadar zamanda alındığından çok sürekliliğine önem verir.

Toplum kalkınması uzmanının yerel topluluk içindeki rolü, sık sık “katalizörlük” olarak ifade edilir (King, s. 34). Bir başka deyişle

o, hazır olan yağ, un ve şekerin gerekli oranda ve uygun teknikle karışmasını ve böylece helvanın yapılmasını sağlayan insandır.

Toplum kalkınması uzmanının katılımı sağlayabilmesi, bir başka deyişle katalizör rolünü oynayabilmesi, topluluğa ilişkin bazı bilgilere sahip olmasını gerektirir. Çünkü ancak bu bilgilere sahip olduğunda, toplulukla arasında başarı için gerekli olan iletişimi, etkileşimi kurabilir. Bu bilgiler şunlardır (Köy işleri Bakanlığı, ss: 39-40):

- a) Topluluğun üyeleri, nitelikleri ve yetenekleri,
- b) Dilleri veya lehçeleri,
- c) Umutları.
- d) Korkuları, endişeleri,
- e) İnançları,
- f) Gelenekleri,
- g) Çalışma alışkanlıkları,
- h) Üretim biçimleri,
- ı) Çevrede daha önceden örgütlenmiş kuruluşlar,
- i) Toplum kalkınması çalışmalarının uydurulabileceği mevsimlik çalışma durumu,
- j) Yerel önderler,
- k) Ve tüm bunların topluluk yaşamına etkileri.

Toplum kalkınması uzmanı bu bilgileri resmi olmayan incelemeler, gözlemler yaparak edinebilir. Ancak bu inceleme ve gözlemler sırasında halkı tedirgin etmemelidir; değilse toplum kalkınması uzmanına karşı bir önyargı uyanabilir.

Bir toplum kalkınması uzmanının sahip olması gereken yeterliklerse şunlardır (Bülbul, ss: 435-436):

- İnsanlarla bireysel ilişki ve iletişim kurmanın teknikleri,
- İnsanları biraraya getirebilme teknikleri,
- İnsanları düşünmeye ve tartışmaya başlatma yöntemleri,
- Küme tartışmalarını yönetme teknikleri,
- İnsanları demokratik olarak örgütleme yolları,
- İnsanların ortak etkinliklerde görev ve sorumluluk almalarını sağlamanın yolları.

Öte yandan toplum kalkınması uzmanı, önderlik niteliğine sahip bireylerin bu niteliklerini geliştirmelerine ortam hazırlayan ve topluluk içinde kendisini giderek 'gereksizleştiren' bir tutuma da sahip olmalıdır.

Bir toplum kalkınması uzmanının önündeki en büyük engel ise, topluluk içinde muhaliflere sahip bir küme tarafından desteklenme durumuna düşmesi (King, s. 31); ya da ekonomik ve siyasi gücü nedeniyle önde olan birey ve ailelerle yoğun ilişkilere girerek geri kalan kitle tarafından 'şırıngayı yemiş' olarak algılanması olabilir. 'Şırıngayı yemek' benzetmesi, toplumumuzda kullanılan şu sözle de açıklanabilir: "Gavurun ekmeğini yiyen, gavurun kılıcını sallar."

Topluluk üyelerini toplum kalkınması çalışmalarına olumlu bir biçimde katılmaya ve böylece çalışmaları başarıya yönelten bir unsur da yerel önderlerdir (Ayhan, s. 6). Önderlerden, topluluğun sorunlarını çözebilmesi için anlayışla yol göstermesi; tartışmalarda önderlik etmesi; toplantılarda başkanlık etmesi; dinlendirici etkinliklerde kümeyi sarması ve yaptığı işler, kullandığı tekniklerle yenileşmelerde örnek olması beklenir (University of Missouri, s. 19).

Toplum kalkınması çalışmalarında önderlik önemli olmaktadır. Çünkü toplum kalkınmasında esas yük topluluğun kendisine yüklenmekte; böyle oluncada topluluğu yönetecek -ya da yukarıda sayılan işlevleri yerine getirecek- bir takım insanlara gereksinim duyulmaktadır (Çakım, s. 75). Gerçekten de, Asya'nın başarılı kalkınma projelerinin çözümlenmesi, dürüst ve topluluk üyelerinin ilgisini ve ilgisizliğini bilen yerel önderlerle çalışmanın, kalkınma girişimlerinin başarısında önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştur (Lackey s. 59).

Yerel topluluklarda iki önder tipinden sözedilmektedir. Bunlar resmi -formal- ve doğal önderlerdir. Doğal önderler, topluluğun sevgisini kazanmış, iyi bir planlamacı, örgütleyici ve uygulayıcı bir önder tipi ile örneklenmektedir (SAHAY, B.N., s. 23). Doğal önderler, insanların kendileri için "model" kabul ettikleri bir kişi olarak da tanınmaktadır (Bülbül, s. 389). Resmi önderse, geleneklerden veya yasadan kaynaklanan bir güce sahip olan önder olarak kabul edilmektedir. Muhtarlar, aşiret reisleri, toprak ağaları, öğretmenler resmi önder tipine örnek olarak verilebilir. Kuşkusuz resmi önderlerin doğal önderlik yetilerine sahip olduklarına da zaman zaman rastlanılabilir. Resmi önderlerle ilgili en önemli sorun, yetkeci eğilimde olmaları, topluluğun asıl gereksinimleri yerine kendi düşüncelerini veya kendi çıkarına uygun amaçlarını gerçekleştirmeye yatkın bulunmalarındır (Çakım, s. 75; Sahay, s. 23).

Devlet Desteği Vardır

Toplum kalkınmasının temel özelliklerinden birisi, destekli imence olmasıdır; toplum kalkınması salt devletin ya da salt halkın çalışması değildir (Ablum vd., s. 20). Toplulukların kendine yardım için çaba göstermediği durumlarda; devletin toplulukların çabalarını desteklemediği durumlarda ya da devletin kendi belirlediği hedefi tek başına gerçekleştirmeye çalıştığı durumlarda toplum kalkınmasından söz edilemez (Geray, TKG, s. 13).

Toplum kalkınmasında kamunun sorumluluğu, şu üç konuda yerel toplulukları desteklemektir, bunlar:

- a) Toplulukları, sorunlarını çözmek için girişkenliğe özendirmek,
- b) Özkaynaklarını işe koşmalarını sağlamak,
- c) Özkaynaklarının yetmediği yerde, gereken personel, ekipman ve malzemeyi ulaştırmak.

Toplum kalkınması, yerel topluluğun geriliğinin nedenini, olanaksızlıkları kadar ellerindeki olanakları kullanamayışlarına da bağlamaktadır. Ellerindeki olanakları kullanamamalarının bilgisizliklerinden, kendilerine güvensizliklerinden, gerekli örgütlenmeyi sağlayamamalarından, buna güdülenememelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Oysa, doğal olarak insan kendi durumunu iyileştirmeye, geliştirmeye isteklidir; böyle bir eğilimi vardır. Bu eğiliminden ötürü, topluluğun yaşam koşullarını iyileştirebileceğine, bunun büyük ölçüde kendinin elinde olduğuna inandırılması -daha iyi bir söylemle gücünün ayırımına varmasının sağlanması- onları sorunlarını çözmek üzere girişimde bulunmaya özendirecektir. Bu, yerel toplum kalkınması uzmanının bir görevidir. Yerel toplulukta kendisi için bir şey yapabilmek umudunun oluşması ise, yerel kaynakların harekete geçirilmesini sağlar.

İş başarımı için yerel topluluktan karşılanamayan personel, ekipman ve malzemeden oluşan devlet desteği ise en uygun zamanda, yani gereksinim duyulduğu anda yerel topluluğa verilmelidir. Çünkü, kamuca yapılacak katkılar da gözönünde tutularak girişilecek bir çalışmada, beklenen katkının verilmemesi, toplulukta yitkinliğe, toplum kalkınması uzmanına karşı güvensizliğe yolaçabilir.

Ancak şu da bilinmelidir ki, toplum kalkınması, kamunun kaynaklarının bir veya birkaç köye yığılması değildir (Ablum, vd., s. 22). Toplum kalkınmasında asıl olan, yerel kaynakların işe koşulması ve ancak gerektiğinde dış destek verilmesidir. Gerçekte, bir dış kaynaktan

gelecek yardıma fazla bağı olmayan, topluluğun teknik yeteneğine ve kaynaklarına dayanan projelerde başarı olasılığı daha da yüksek olmaktadır (Kelley, s. 130). Zaten, dış kaynaklara bağımlı başarımlar, özgüvenden çok, "herşeyi devletten bekleme" eğilimini pekiştirebilir. Oysa toplum kalkınması, yerel toplulukların iyileşmeleri topluluk dışı kaynaklardan beklemesi yerine, kendi kaynaklarına güvenmesini öngörmektedir (TKG, Geray s. 8). Elbette bu, kamunun herşeyi topluluktan beklemesi biçiminde de anlaşılmalıdır.

Kuşkusuz, toplum kalkınması çalışmalarında kamuca verilecek destek, toplulukça belirlenecek gereksinimlerle ve gösterebilecekleri çaba ile doğrudan ilişkili olmalıdır. Çünkü insanlar eyleme geçmek için, hem eylemin yöneldiği amacı kendileri için yararlı görmeli, hem de bu amacı başarabilecek güce sahip olduklarını düşünmelidirler (Lowe, s. 86). Dolayısıyla topluluğun belirlemediği bir gereksinmeye ilişkin dış destek bir toplum kalkınması eylemini başlatmayacağı gibi, topluluğun gereksinmesine ilişkin ama gereksinmelerini daha üst düzeyde karşılayabilecek ve fakat topluluğun sarfedebileceğinden fazla çabayı gerektiren dış yardımlar da etkin biçimde kullanılmıyacaklardır. Öyleyse çalışmaların başarı olasılığının artması için topluluk, sorunlarına olduğu gibi, çözüm için eksikliğini duyduğu dış kaynaklara da kendisi karar vermelidir. Gerek duyduğu dış kaynaklar konusunda sağlıklı kararlar verebilmesi için de, kamunun ne gibi kaynaklara sahip olduğunu bilmesi ve dolayısıyla kamu olanakları konusunda aydınlatılması gereklidir. (TKG, Geray s. 55).

Toplum kalkınmasının kamu destekli bir imece olması; kamunun verebileceği desteklerinse kamunun değişik birimleri arasında dağılmış bulunması; toplum kalkınması çalışmalarının başarısı için kamunun değişik birimleri arasında yoğun bir eşgüdümü gerektirmektedir. Böylece hizmetlerin götürülmesinde en uygun zamanlama ve yüksek verimlilik sağlanabilir. İlgili kamu birimleri arasında eşgüdüm eksikliği, toplum kalkınması çalışmalarının önemli sorunlarından biridir (Suthasuga Paiboon, s. 85). Bu yüzden, toplum kalkınması çalışmalarının başlatılması, kamunu da uygun biçimde düzenlenmesini gerektirmektedir. Öyleki, toplum kalkınması devlet-halk etkileşimini kolaylaştıran, yoğunlaştıran bir yöntem olmasının yanında, kamu birimleri arasında da aynı etkiyi yapan bir yöntem olarak değerlendirilmektedir.

Değişik birimlerin sağlayacağı hizmetlerin eşgüdümlenmesinde toplum kalkınması uzmanına da önemli bir görev düşmektedir. Çünkü teknik uzmanlar kendi alanlarına giren gereksinimleri görmeye ve

bu gereksinmelerin giderilmesinde diğer alan uzmanlarıyla rekabet etmeye eğilimlidirler; oysa toplum kalkınması uzmanı, değişik uzmanlık alanlarının çalışmalarını eşgüdümlemeyi ve varsa aralarındaki çekişmeyi gidermek durumundadır (King, s. 49).

Ulusal Kalkınma Çabaları İle Uyum İçindedir

Toplum kalkınması ulusal kalkınmanın yerine konulacak bir program olarak anlaşılmalıdır. Çünkü o, ulusal ya da bölgesel kalkınma değildir, küçük yerel topluluklara yönelmiş bir kalkınma yöntemidir (Ablum vd., s. 22). Toplum kalkınmasının uluslararası ticaret, geniş çaplı endüstrilerin, sulama projelerinin oluşturulması, demiryolu, liman, enerji merkezleri gibi ulusal sorunları çözme savı bulunmamaktadır. (University of Missouri, s. 2). Bu durum, toplum kalkınmasının bilinmesi gereken önemli bir ayrıntısı sayılabilir, çünkü toplum kalkınmasına yönelik eleştirilerin önemli bir bölümünün buradan kaynaklandığı görülmektedir.

Kalkınma girişimlerinde etkili olabilen dört güçten sözedilmektedir; bunlar (Weitz, s. 225):

- 1- Merkezi hükümetler ve yerel yönetimler,
- 2- Yerel topluluk,
- 3- Bireyler ve,
- 4- Gönüllü örgütlenmelerdir.

Burada görüldüğü gibi, kalkınmanın etkin güçlerinden üçü kamu yönetimi dışında bulunmaktadır; öyleyse kalkınma girişimlerinde bu güçlerin katkısını da almak yararlı ve gereklidir. Toplum kalkınmasının ulusal kalkınma içindeki yeri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Yani toplum kalkınması, yerel topluluklarda yaşayan milyonlarca insanın işgücü, yetenek ve özverili çalışmaları ile ulusal kalkınmaya katkı yapmasını sağlamakta; dahası kalkınma girişimlerinin benimsenmesini kolaylaştıran ve artıran bir "mantalite" yaratmakta etkili olabilir. Ki, deneyimler toplum kalkınması ve ulusal kalkınma programlarının birbirleri ile yakından ilişki içerisinde olmaları durumunda, ulusal kalkınmaya birçok katkısının olduğunu göstermiştir. (United Nations: s. 14).

Bu katkıların neler olduğuna geçmeden önce, yakın ilişki içinde olmanın altını çizmek gerekmektedir. Daha önce de vurgulandığı üzere; kamunun kalkınma girişimlerinde "hedefler", topluluktan gelen kalkınma girişimlerinde "gereksinimler" öne çıkmaktadır. Hedeflerle gereksinimler arasında bir ilişkisizlik veya karşıtlık olması durumunda,

bu uyumsuzluğun giderilmesi gerekir. Bunun da, topluluğun sorunu doğru tanımlaması ve çözüm için gerekli bilgilere ulaşması sağlanarak başarılabileceği sanılmaktadır. Bu uzlaşmazlığın oluşmasının veya gidermek gereğinin bir başka boyutu da, ulusal kalkınma ile toplum kalkınmasının yakın ilişki içinde olmasının önemidir. Yukarıdan ve aşağıdan gelen çabalar arasında bir ilişkinin bulunması gerekmeseydi, bir uyumsuzluk ve bunun giderilmesi de sözkonusu olmazdı. Oysa kır-tarım temeline sahip olan gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, yerel düzeyde kalkınma başarılamazsa, ulusal düzeyde de pek bir gelişmenin sağlanamadığı; öte yandan bazı işlerin yerel düzeyde, bazı işlerinse ulusal planlama düzeyinde daha iyi yapılabildiği; bu nedenlerle kalkınma çabalarının eşzamanlı olarak yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya doğru yürümesi öngörülmektedir. (Choldin, ss: 39-42). Nitekim, Birleşmiş Milletler'in raporlarından aktarılan görüş de aynı düşünceyi paylaşmaktadır. Kısacası, ulusal kalkınma planları ile yerel toplulukların kalkınma girişimlerinin uyum içinde olması, her ikisinin de başarı ve etkililiğini olumlu yönde artırabilmektedir. Böyle bir uyum içerisinde toplum kalkınmasının ulusal kalkınmaya yaptığı katkılar konusunda da şunlar söylenebilir (United Nations; ND, ss: 14-16):

1- Toplum kalkınmasının ulusal kalkınma programlarına en önemli katkısı, yerel düzeyde ekonomik ve sosyal bir gelişme oluşturmalarıdır. Toplum kalkınması, ulusal yaşamdan az-çok yalıtık bulunan yerel toplumlara yeni bilgiler, daha iyi bir iletişim ve gelişmiş yerel düzenlemeler götürerek, özgüvenlerini ve güdülenmelerini artırarak onların basit becerilerini ve varolan kaynaklarının ussal kullanımını ve böylece ulusal kalkınmaya katkı yapan yerel gelişmeleri sağlar.

2- Bazı toplulukların kendilerine özgü koşullarının dikkate alınmaması durumunda, ulusal kalkınma çabalarının bu topluluklarla ulusun geri kalan kısmı arasındaki ayrımı artırması, kalkınma engellerini çoğaltması sözkonusu olabilmektedir. Yerel toplulukların özgül koşullarını dikkate alan bir yöntem olarak toplum kalkınması, böylesi olumsuzlukları önlemekte etkili olabilmektedir.

3- Toplum kalkınması pek çok ülkede halk ile devlet arasında çift yönlü bir iletişim kanalı olarak hizmet vermektedir. Böylece yerel topluluklar hem ulusal kalkınma çabalarından etkilenmekte, hemde bunlar üzerinde etkili olabilmektedirler.

4- Toplum kalkınması programları, toplumsal tesislerin karşılanmasına ve kırsal altyapının gelişimine katkı yapabilmekte ve böylece

ulusal kaynakların daha büyük yatırımlar için serbest kalmasına yardım edebilmektedir. Deneyimler, uyarılan toplumsal girişimin, atıl gönüllü insan emeğinin kullanımıyla binlerce okul, klinik, toplumsal tesis yapıldığını, teknik bilgi yayımı, geliştirilmiş üretim yöntemlerinin demonstrasyonu, pazarlama, kredi vb. ekonomik örgütlenmeler yoluyla ekonomik etkinliklerin artırıldığını göstermiştir.

5- Son olarak, ülkelerin çoğunda toplum kalkınması yoluyla yerel yönetimlerin gelişmesi; durağan veya yeni koşullara uyum sağlayamamış yerel kuruluşların işlevselleşmesi için gerekli önkoşulları sağlayabilmektedir. Böylece sürekli bir yenilenme durumunda bulunan toplumsal ve ekonomik gereksinmelere karşı topluluğun tutarlı ve yapıcı tepki vermesini kolaylaştırmaktadır.

Gerçekte bu sonuçlar, ulusal düzeyde toplum kalkınması yönteminin benimsenmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki, toplum kalkınması ulusal kalkınmayı sağlamayı değil, yerel toplulukların kalkındırılmasını ve bu yönde bir özgüven, bir yenileşme ruhu yaratmayı amaç edinir. Bu amacın gerçekleştirilebilme düzeyine bağlı olarak, ulusal kalkınma girişimlerine karşı yerel düzeyde duyarlılığı ve katkıyı çoğaltan bir etki yapabilmektedir. Bu yüzden toplum kalkınması, ekonomik ve toplumsal kalkınmaya toplulukların katkıda bulunması aracı olarak, planlı kalkınma çabaları içinde yerini almalıdır (Geray, 68, s. 155).

Öte yandan toplum kalkınmasına yüklenen bir işlev de, geri kalmış yerel toplulukların ulusal kalkınmanın nimetlerinden yararlanmalarını sağlamaktır. Şöyleki (Geray, 68, s. 163): Ulusal kalkınma yatırımları içerisinde yer alan sulama yapıları, okullar, sağlık ocakları, gübre, zirai ilaç vb. olanakların sağlanması önemlidir. Ancak şu ya da bu nedenle sağlanan olanaklar topluluklarca kullanılmıyorsa veya verimli olarak kullanılmıyorsa yatırımların işlevsel duruma geldiği söylenemez. İşte toplum kalkınması, ulusal yatırımların işlevselleşmesini engelleyen nedenleri ortaya çıkararak, bu engelleri giderecek uygun önlemleri geliştirerek, ulusal yatırımların yerel topluluklarca tam ve etkin kullanılmasını sağlayabilmektedir. Özellikle yukarıdan yönlendirilen hizmetlerin benimsetilmesinde ve uygulanmasında örgütlülüğün olumlu bir etkisi bulunmaktadır (Talug, ve Mülayim s. 3 72). Toplulukların yerel girişimler için örgütlenmelerini sağlamaya yönelik toplum kalkınması bu nedenle de ulusal kalkınmanın yaygınlaşmasında etkili olabilmektedir.

Eğitsel ve Örgütsel Bir Girişimdir

Sık sık toplum kalkınması, eğitsel ve örgütsel iki boyutu bulunan bir yöntem olarak anlatılır. Çünkü tüm toplum kalkınması etkinlikleri ya davranış yenilemeye, ya yeni örgütsel yapıları oluşturmaya, pek çok kez de ikisini birden gerçekleştirmeye yöneliktir. Aslında örgütlenmenin kendisi de yenilenen davranışların bir ürünüdür ve örgütlü eylemlerin olumlu sonuçları bu davranışı pekiştirir.

Toplum kalkınması, yerel toplulukların sorunlarını çözmek üzere çeşitli ortak eylemleri içermekte; bu ortak eylemlerin yerine getirilebilmesi içinse toplulukların örgütlenmesi gerekmektedir (Bülbül, s. 365). Bu yüzden eylem için örgütlenme, toplum kalkınmasının yüreği olarak tanımlanır (University of Missouri s. 1). Deneyimler, kalkınma girişimlerinin sorumluluğunu alabilecek yerel örgütlerin oluşturulmasının, başarı için bir koşul olduğunu göstermektedir. (Lackey, s. 59). Bu nedenlerle, toplum kalkınması uygulamalarında; 1) varsa yerel örgütlerin daha etkili duruma getirilmesi, 2) yoksa ya da gerekiyorsa yeni örgütlerin oluşturulmasına yönelinir (TKG, Geray, s. 63).

Daha önceleri de vurgulandığı üzere, toplum kalkınması bir parçası olduğu halk eğitimi gibi, gönüllülük esası üzerine kurulu bir yöntemdir. Dolayısıyla yerel topluluğa yukarıdan örgütlenmenin dayatılması sözkonusu olamaz. Örgütlenme ancak topluluğun işbirliği yapma isteği ile gerçekleşebilir. İşbirliği isteği ise ancak topluluğun işbirliğinin yararlarını açıkça görüp anladığı takdirde ortaya çıkmaktadır (Mitchnk s. 137). Bir başka deyişle örgütlenme, örgütlenmenin bir duyulan gereksinme olduğu durumda gerçekleştirilebilir. Kuşkusuz örgütlenmenin kendisi bir amaç değildir; topluluk sorunlarını çözenin bir aracıdır. Öyleyse işbirliği isteğinin oluşması, bireylerin tek başlarına bazı sorunları çözümlenmekte yetersiz kalacaklarının ve fakat işbirliği ile çözebileceklerinin ayırdımına varmaları ile olasıdır. Başka topluluklardaki işbirliği örneklerinin olumlu sonuçlarının da bunda etkili olacağı söylenebilir.

Yerel düzeyde örgütlenmenin sağlanması, toplum kalkınması uzmanının çabalarını gerektirmektedir. Örgütlenmenin başarılması için; 1) insanları biraraya getirecek teknikleri, 2) bireyi, topluluğun bir parçası olduğu konusunda bilgilendirmeyi, 3) düşünmeye başlatma ve tartışma yapma yöntemlerini ve 4) demokratik olarak örgütlenme yollarını bilmelidir (University of Missouri, s. 1). Ayrıca, örgütlenmeyi toplumumuzda yaygın bir uygulama alanı olan imece gibi geleneksel işbirliği biçimlerine dayandırmak da herhalde akılcı olur; dolayısıyla

toplum kalkınması uzmanının örgütlenmede yararlanılabilecek geleneksel biçimleri tanıması ve anlaması gerektiği de söylenebilir.

Yerel düzeyde örgütlenmenin sağlanmasında en etkin unsurlardan birisi ve toplum kalkınması uzmanının en büyük destekleyicisi, herhalde önderler ve özellikle doğal önderler olacaktır.

Kuşkusuz, toplum kalkınması uygulamalarında örgütlenmeye yüklenen değer, örgütlenmenin sağlayabildiği yararların bir sonucudur. Öncelikle toplum kalkınmasının temel boyutlarından birisi olan örgütlenme ile,

— Topluluğun ortak sorunlarının çözümü için üyelerin ortak eyleme karar yapıcı ve uygulayıcı olarak katılmasına ortam hazırlamakta; toplulukla ilgili kararların bir-kaç topluluk seçkinince alınmasının önüne geçilmektedir.

— Böylece toplulukta bir birlik havası, işbirliği anlayışı yaratabilmekte ve alınan sonuçlarla de pekiştirebilmektedir.

Öte yandan toplum kalkınmasının örgütlenmeyi gerçekleştirmesi durumu, hem toplum kalkınması uygulamalarında kamu desteğinin sağlanmasında bir kanal işlevi görmekte, hem de toplum kalkınması yönteminin de işbirliği içinde olması öngörülen topluluklara yönelik diğer kalkınma girişimlerinin etkinleşmesine katkı yapmaktadır. Bu katkılara örnek olarak, Taluğ' ve Mülayim'in kooperatiflerin tarımsal yayıma etkilerini açıkladığı bir makalesinden çıkarılan şu sonuçlar verilebilir (Taluğ, ve Mülayim, ss: 371-374):

Örgütlenme,

- Yenileşmenin bireylere yüklediği riski görel olarak azaltır,
- Yeni teknolojilerin uygulanması için gerekli olan ölçek büyüklüklerini sağlar,
- Hizmet kuruluşları iletilerinin örgütler aracılığı ile iletilmesi, tek tek üyelere iletilmesinden daha hızlı ve ucuza gerçekleşir,
- Örgütler, üyelerin ortak çıkarlarını korumaları için bir baskı grubu olur ve böylece yeterince ulaşılamayan kamu hizmetlerinin sağlanması yönünde kamu üzerinde baskı yaratabilir,
- Dışarıdan gelen yenileştirme girişimlerinin topluluğun gereksinimlerine ve koşullarına uygunluğu sağlanır,
- Örgütlerin kendisi yeniliği arayan, bulan ve yayan bir kaynak olarak işe koşulabilir.

Son olarak vurgulanması gereken bir nokta da şudur: Herhangi bir yerel topluluk bölünmez bir bütün olmayıp, çeşitli yarar kümelerinden oluşan bir bütündür (Kimmel, s. 414). Bunun bir sonucu olarak, yarar kümelerinin ayrı ayrı örgüt içerisinde baskın olmaya çalışması ve hatta bu kümelerden herhangi birinin örgütlenmeyi kendi kümesel yararı bakımından sakıncalı göreyek karşı çıkması beklenebilir. Dolayısıyla bir örgüt ne ölçüde demokratik bir işleyişe sahipse, o ölçüde etkin ve yararlı olacağı söylenebilir.

Örgütsel yön, hizmet götüren kamu örgütleri bakımından da önemlidir (Geray TKG, s, 17). Daha önce açıklandığı üzere, toplum kalkınması kamu desteğini de öngörmektedir. Bu yüzden kamu toplum kalkınmasındaki sorumluluklarını yerine getirebilmek için uygun biçimde örgütlenmelidir. Yani merkezi ve yerel düzeyde toplum kalkınmasını yürütecek birimler oluşturulmalı, alan uzmanları istihdam edilmeli, kamu örgütleri toplum kalkınması uygulamalarında toplulukca istenebilecek hizmetleri yerine getirebilmek için yeterli insangücüne, araç-gerece ve uygun mevzuata kavuşturulmalı, ilgili örgütler arasında işbirliği ve eşgüdüm sağlanmalıdır.

Toplum kalkınması uygulamalarında, topluluğun yaşam koşullarını iyileştirmek için yerel girişimlere dayanılması, yerel girişkenliği başlatacak ve etkinleştirecek eğitsel önlemlere başvurmayı gerektirir. Bu yüzden toplum kalkınması yerel toplum insanlarına, 1) ortak sorun ve gereksinmelerini belirlemeyi, 2) bunların çözümü için bilgi toplamayı, 3) bu bilgileri değerlendirmeyi, 4) küme içinde tartışmayı ve birlikte karar almayı, 5) tartışmalarda karşıt düşüncelere hoşgörülü davranmayı, onlardan yararlanmayı, 6) kaynaklarını harekete geçirmeyi, 7) çalışmalarını planlamayı, 8) planlarını uygulamayı içeren (bilgi, beceri ve tutumları) kazandıran bir eğitim sürecidir. (Bülbül, ss: 364-365). Toplum kalkınması, ortak sorunların çözümü için ortak eylemde bulunabilme yeterliği kazandırmanın yanısıra, ortak eylemin yöneldiği konu üzerinde bilgi, beceri ve tutumlar da kazandırır. Şöyle ki; toplum kalkınması çalışmaları tarım, sağlık, örgün eğitim, ev ekonomisi, köy el sanatları, pazarlama, konut, kooperatif, köysel altyapı, tarımsal altyapı, eğlence vd. konuları kapsar (Köy İşleri Bakanlığı, ss: 25-38). Çünkü bu konuların tümü topluluğun tüm üyelerinin ya da bir-kaç kümesinin gereksinmelerini oluşturabilecek konulardır. Bu yüzden de toplum kalkınması uygulamalarında, ortaklaşa yönelinen bu konulara ilişkin yeterlikler kazandırmaya yönelmek kaçınılmazdır. Bu konulara ilişkin yeterlikler kazandırmak için toplum kalkınması; diğer halk eği-

timi yöntemlerinden, tarımsal yayım, halk sağlığı, ev ekonomisi, sosyal çalışma çabaları ve uzmanlarından yararlanır.

Toplum kalkınması, etkinliği yüksek bir öğrenme tarzı olarak nitelendirilmektedir; çünkü o salt öğretmekle kalmaz, öğrenilenleri gerçek durumlara uygulama yeteneği kazandırır (Lowe, s. 116).

Toplum kalkınması, yukarıdaki paragraflarda yer verilen davranışları oluşturmaya ve geliştirmeye yönelik bir yöntem olmakla birlikte, bundan daha fazla ve fakat bunların önkoşul olduğu bir sonuç amacı bulunan bir halk eğitimi yöntemi olarak düşünülmektedir. Bu sonuç amaç, topluluğun öz-güveninin sürekliliğini sağlamak ve artırmak olarak ifade edilebilir (Ramirez, s. 131).

Toplum kalkınması bunu nasıl sağlar? Bu konuda şöyle bir benzetişim yapılabilir:

Toplum kalkınması bir topluluk okulunun adıdır. Bu okulun öğrencileri yetişkin insanlardır ve bu okulda başarılması gereken bazı dersler (programlar) vardır. Fakat başarılması gereken bu derslerin neler olacağına dışarıdan birileri değil, öğrencilerin kendileri karar verirler. Zaten bu okulda öğrencilerin demokratik katılımı ve devredilemeyen karar yetkileri temelinde yükselen bir yönetim sistemi vardır. Bu sistemi işleterek başaracakları derslere karar verirler ve yalnız karar vermekle kalmaz, başarmak için tüm yeteneklerini ve kaynaklarını işe koşarlar. Yeteneklerinin ve kaynaklarının yetmediği yerde, topluluk dışından destek isterler. Ancak öğrenciler, isteyecekleri bu desteği başarılacak dersi kararlaştırırken belirlerler ve bu desteği alamıyacaklarsa ve desteksiz başarılı olamayacaklarsa o dersi öğretim programına almazlar. Tüm bu düzenlemelerin sonunda, başarılı oldukları her ders, hem onların içinde yaşadıkları koşullarda bir iyileşme sağlar; hem onlarda kendi çabaları ile kendi yaşam koşullarını iyileştirebileceklerine ilişkin bir öz-güven yaratır; hem de her başarı bu öz-güveni pekiştirerek girişimlerinin sürekliliğini mümkün kılar.

Birçok Konuya Yönelen Sürekli Bir Uğraşdır

Toplum kalkınmasının ulusal ya da bölgesel kalkınma olmadığı açıkça bilinmektedir; toplum kalkınması ulusal ya da bölgesel kalkınma girişimleri ile gerçekleştirilebilecek "hedefleri" gerçekleştirilebileceğini savunmaz. Onun hedef kitlesi, belli bir yerleşim bölgesinde yer alan ve kendilerine "biz" diyen küçük bir topluluk; ele aldığı konular, sağlanabilmesi olanaklı kamu yardımları ile desteklenen topluluk kaynakları ile girişilebilecek gereksinimlerdir.

Yöntemin "bizlik" duygusu bulunan bir yerel topluluğa yönelmesinin gerekçesi, ortak eylemin öngörülmesi ile açıklanabilir. Ortak eylem öngörmesi ise ortak gereksinimleri gidermeye yönelmenin bir sonucudur. Bir yerel topluluktaki ortak gereksinimler ise çok çeşitli olabilmektedir. Dolayısıyla toplum kalkınması uygulamalarının da tek bir gereksinme ile sınırlı kalmaması gerekmektedir. Aslında toplumsal geriliğin de nedeni ekonomik olduğu kadar kültürel, bir o kadar da toplumsalıdır. Bu yüzden de toplum kalkınmasının tek bir konuyla sınırlı kalması düşünülemez. Ayrıca toplulukların gereksinimlerinin çoğu birbiriyle ilişkili bir bütündür (Ablum, s. 20); dolayısıyla o gereksiniminin karşılanmasını güçleştiren diğer unsurların da gözönüne alınmasını gerektirir.

Toplum kalkınmasının, yerel topluluğun gereksinimlerini-sorunlarını bir bütünlük içinde görmesi ve buna uygun bir yönelime sahip olması, yöntemi diğer toplumsal hizmetlerden ve disiplinlerden ayıran önemli bir özelliktir (LP, United Nations, s. 7).

Kuşkusuz, bir çok konuya yönelmek birçok iş tasarımının birlikte uygulamaya konulması, gücün dağıtılması anlamına gelmez. Kastedilen, bir gereksinimin giderilmesi ile yetinilemeyeceği, öteki gereksinimlere de uygun bir zamanlama ile el atılmasının gerektiğidir.

Toplum kalkınması birçok konuya yönelik olmasının bir sonucu olarak, farklı uzmanlık alanlarının eşgüdümlemiş katkısı ile desteklenmek durumundadır.

Yöntemin birçok konuya yönelimli olması, aynı zamanda uzun süreli bir uygulama olmasını gerektirmektedir. Ayrıca bilim ve teknolojideki hızlı gelişmelerin-ekonomik, toplumsal ve kültürel yapıları hızla etkilemesi, gereksinimlerin değişmesine, yeni gereksinimlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Değişen ve oluşan gereksinimlerin giderilmesi için toplum kalkınmasında bir süreklilik olmalıdır. Ancak toplum kalkınması çalışmalarını ilerledikçe halkın planlama ve uygulama sürecindeki sorumluluk payının artması beklenir (Acaroğlu, s. 7); ve hatta zaman içinde yerel toplulukla çalışan toplum kalkınması uzmanının "gereksizleşmesi" ve böylece canlandırma, bir başka deyişle kıvılcımı çakma işlevinin de toplulukca gerçekleşmesi istenir.

BİR SORUN ÇÖZME SÜRECİ OLARAK TOPLUM KALKINMASI

Buraya değin toplum kalkınmasından bir yöntem olarak sözedildi. Ancak bu yöntemin uygulaması bazı adımların atılmasını, bazı aşı-

malardan geçilmesini kapsar. Şöyleki; yöntem teriminin tanımının anahtar sözcüğü "yol"dur, yöntem, bir amaca ulaşmak için izlenen düzenli, dizgeli, ussal, geçerliği benimsenen bir yol olarak tanımlanır. Ussallığı sağlayan düzenlilik ve dizgellik özelliği, yöntemin uygulanmasında önceden belirlenmiş bazı adımların atılmasının gerekliliğini gösterir. Her adımın atılması amaca ulaştıracak bir gelişme sağlar ve bu gelişmelerin birikimli etkisiyle amaca ulaşılır; ki böylece amaca ulaşıldığının kanıtlanmış olması, yöntemin geçerliğinin benimsenmesine götürür. İşte yöntemin geçerliğinin benimsenmesine götüren bu ara unsurlar 'süreç' terimiyle adlandırılır; ki sürecin anahtar sözcüğünün "sürüp giden gelişme" olduğu görülmektedir. Sürüp giden bu gelişmeler kuşkusuz bir amacı gerçekleştirmeye yöneliktir ve varsayılan bir başlangıca ve sona sahiptir. Bir yöntem olarak toplum kalkınmasının uygulanmasını kristalize eden bir süreç de olmalıdır ve vardır. Gerçekten, toplum kalkınması herhangi bir insan topluluğundaki toplumsal bir eylem süreci olarak tanımlanır ve bu süreçte etkileşimli şu gelişmelerin olması beklenilir (University of Missouri, s. 1):

- İnsanlar planlama ve eylem için kendileri örgütlenirler,
- Özel ve genel gereksinimleri ile sorunlarını ortaya koyarlar,
- Sorunlarını çözmek, gereksinmelerini karşılamak için bireysel ve küme planları yaparlar,
- Bu planları, özkaynaklarının durumuna göre, en iyi biçimde gerçekleştirmeye çalışırlar,
- Bu kaynakları, gerektiğinde çevrelerindeki kamu ve gönüllü kuruluşlardan mal ve hizmet sağlayarak desteklerler.

Ashında bu, toplum kalkınmasının kendi geliştirdiği değil, kendisine uyarladığı bir süreçtir. İnsanlar pek çok türden olayları böylesi bir süreç içerisinde ele alırlar. Bu sürecin, yönetsel kararların alınmasında, bilimsel araştırmalarda, hukuksal yargıda, insan hastalıklarının tanılanmasında ve sağaltımında izlenen süreçlerde özde bir ayrılığı bulunmamaktadır. Çünkü insan zihninin bulabildiği en ussal yaklaşım budur (Karasar, 82, s. 13). İşte bu süreç, araştırmada 'sorun çözme süreci' olarak adlandırılmıştır. Sorun çözme süreci, insanın gereksinmelerini doyurmasını durduran engeli kaldırma çabası olarak tanımlanmaktadır (Başaran, 84, s. 95). Araştırmada bu süreç şu başlıklar altında tartışılmaktadır:

- Sorunu duyma,
- Sorunu tanıma,
- Çözümü arama, kararlaştırma,
- Kararı uygulama,
- Çözümü değerlendirme.

Sürecin böylece tartışılmasıyla, yönetime dizgesel bir bakışın oluşmasında; bir başka deyişle yöntemin kapsamının net görülmesinde yararlı olabileceği umulmaktadır.

Sorunu Duyma

Bir yerel topluluk, sorununun sorunlarının ayırında olabilir de, olmayabilir de. Eğer ayırdımında ise iş bir ölçüde kolaylaşır; ama değilse, sorunlarını duyması sağlanmalıdır. Çünkü duyulmayan sorunlar sorun değildir (Başaran, 1984, s. 98) ve doğal olarak insanlar duymadıkları bir sorunu çözmeye de kalkmazlar. Burada, “insan hangi durumda sorununu duyar?” sorusu gündeme gelmektedir.

Eğer bir durum insanı rahatsız etmiyorsa, gereksinimlerini karşılamasını engellemiyorsa bir sorunun varlığından söz edilemez. “Bir durum, bir kişiyi rahatsız etmeye başladığında sorunluk niteliğine ulaşır” (Başaran, 84, s. 98). Dolayısıyla, insan ancak bir durumdan rahatsız oluyorsa, o durumu yaratan sorunun ayırımına varabilir. Kuşkusuz, bir insanın bir durumdan rahatsız olması için, o durumu kendisi için “istenmedik” olarak nitelemesi; istenmedik olarak nitelemesi için de bir “istendiğinin” olması gereklidir. Sorunun duyulmasındaki bu sürecin topluluklara uyarlanması durumunda, sorunlarını duyurabilmeleri için topluluğun kendisine şu soruları sorması ve yanıtlaması gerektiği söylenebilir (University of Missouri, s. 10):

- Nasıl bir topluluk istiyoruz?
- Ne tür toplumsal ve ekonomik koşullar arzu ediyoruz?
- En önemli toplumsal ve ekonomik gereksinimlerimiz nelerdir?

Bir topluluğun kendisine bu soruları sorması ve yanıtlaması, topluluğun varolan koşullarının-istenmediklerinin ve hedeflerinin-istendiklerinin- ortaya konulmasına yol açabilir. Ancak bu soruların sorulabilmesinin bazı engelleri vardır. Çünkü:

- İnsanlar pek çok kez sorunlarına o denli alışmışlardır ki, ayırımına bile varamazlar. Bu durumda insanların alışkanlıklarına neden alışkanlıklarını sorgulamaları sağlanılmalıdır.

— İnsanlar, neden öyle olduğunu bilmedikleri, daha iyi olabileceğini düşünmedikleri, inanmadıkları varolan durumu kabullenir, değiştirmek için çabalamazlar. Örneğin Malarya gibi bir hastalığın yaygın olduğu bir bölgede, halk Malaryanın neden ileri geldiğini bilmiyorsa veya buna karşı alınacak önlemlerin etkisine inanmıyorsa sağlık hizmetlerine de gereksinim duymaz (TK Aracı ile . . . , s.: 118-119). Bu durumda olan toplulukların kendi çevreleri dışına çıkabilmeleri için herhalde ulusal ve uluslararası kültürle etkileşmelerinin ve böylece yeni düşünceleri teknikleri düzenleri öğrenmelerinin sağlanması gereklidir. Böylece topluluğun, sorunlu durumun daha iyi bir örneğini görmeleri, “böyle gelmiş böyle gider” anlayışından sıyrılmaları sağlanabilir.

— Az gelişmiş yerel toplulukların önemli sorunlarından biri de kendilerine güvenlerinin az oluşudur. Oysa sorun çözme girişimleri deneme yeteneğini, tehlikeleri göze alabilmeyi ve yürekli kararlar verebilmeyi gerektirir. Ama yoksulluk bu toplulukların tehlikeyi göze almalarını güçleştirir (Acaroğlu, 66, s. 16). Çünkü “dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olma” korkusu çok güçlüdür. Bu yüzden sorunun açık seçik görülmesine karşın, çözmeye güçlerinin yetmeyeceğini düşünerek aldırış etmemeleri, sorunu görmemezlikten gelmeleri olasıdır. Böylesi bir engelin aşılabilmesi için, herhalde sorunu çözebilecek yetenek ve kaynaklara sahip olduklarının veya ulaşabileceklerinin gösterilmesi gereklidir.

Sorunu Tanıma

Sorun, çözülecek sorunun boyutları, sınırı, nedenleri, ne kadar zamanda çözüleceği konularında veri toplamakla tanımlanabilir (Başaran, 82, s. 103).

Sorunun tanınması ve tanımlanması, topluluk üyelerinin sistematik tartışmaları ile gerçekleştirilmelidir (University of Missouri s. 5). Bu aşamada topluluğun kendine ilişkin şu soruları sorması ve yanıtlaması beklenir:

— Topluluğun gereksinmelerinin her biri içinde bulunulan koşullardan hangilerince etkilenmektedir?

— Bu gereksinmeler üzerinde en büyük etkiyi hangisi yapmaktadır?

Bu soruların yanıtlanmasına ilişkin sistematik tartışma aşamasında, sorunun tanınmasını/tanımlanmasını sağlayıcı yukarıda verilen ölçütler yol gösterici olabilir.

Yerel topluluğun üretimi, tüketimi, fiziksel ve ruhsal sağlığı, ulaşımı, eğitimi, barınması, iç ve dış ilişkileri birer boyut olarak düşünülebilir. Bir sorunun bunlardan biri ya da birkaçı üzerindeki etkisi ne denli çoksa, herhalde önemi de o denli artacaktır.

Bir sorunun sınırı ise, etkisinin ulaştığı insan sayısı ile ifade edilebilir. Sorunlar, sınırları bakımından üçe ayrılabilir:

a) Saz çalmayı öğrenmek gibi, sorunun, çözümün ve yararın bireysel olduğu sorunlar,

b) Toprağın veriminin artırılması gibi, sorunun ve çözümün ortak, yararın bireysel olduğu sorunlar,

c) Köy içme suyunun karşılanması gibi, sorunun da çözümün de, yararın da ortak olduğu sorunlar.

Genellikle, toplum kalkınmasında sorunun, çözümün ve yararın ortak olduğu sorunların ele alınması gerektiği gibi yaygın bir kabul vardır. Bu kabulü biraz irdelemek yararlı olabilir:

Toplum kalkınması uygulamaları ile ele alınan projeleri şöyle sınıflamak ve yorumlamak olasıdır (Kelley ss: 128-):

- Kısa vadeli projeler,
- Başarı olasılığı yüksek projeler,
- Görülen veya kolayca anlaşılabilir sonuçları olan projeler,
- Uzun vadeli zor projeler,
- Çok sayıda sakinin katılımını gerektiren projeler,
- Ve yukarıdaki tipolojilerin bir karışımı olan projeler.

Öncelikle projenin tipi ne olursa olsun duyulan gereksinmeye dayanması gerekmektedir. Daha geniş projeleri uygulamaya koymadan, projeleri öteki alanlara genişletmeden önce küçük projelerle başlayıp etkili olmayı öğrenmek (Lackey, s. 60) öngörüsünü yerine getirmek için kısa vadeli, başarı olasılığı yüksek, görülen veya kolayca anlaşılabilir sonuçları olan projelerle işe başlanılabilir. Ancak, kolay ve çabuk başarı kazanma alışkanlığının uzun vadeli zor projelerin ele alınmasında bıkkınlık ve yılgınlık yaratmaması için; kısa vadeli başarı olasılığı yüksek, anlaşılması kolay projelerin yanında uzun vadeli zor bir projenin yürütülmesi de önerilmektedir (Karışım). Çünkü topluluk koşullarını iyileştirecek projeler bu uzun vadeli zor projelerdir ve öyleyse bu tür projelere topluluğun hazırlanması ihmal edilmemelidir. Çok

sayıda sakinin katılımını gerektiren projelerse, toplulukta heyecanın doruğa çıktığı projelerdir ve “genel kabule” uygun tipte projelerdir.

Görüldüğü üzere; çözümün ve yararın ortak olduğu sorunlara ilişkin çok sayıda sakinin katılımını gerektiren projeler, toplum kalkınması ile ele alınabilecek projelerden yalnızca bir kısmına tekabül etmektedir. Bu yüzden, genel kabülün aksine, sınırları dar projelerin de toplum kalkınmasında ele alınmasından kaçınmamak gerektiği düşünülmektedir. Sorunla ilgili olmayan topluluk üyelerinden katılım ve katkı beklenilmediği sürece ‘dar sınırlı’ projelerin uygulanmasının bir sakıncasının olmayacağı; aksine dar ve geniş sınırlı başka uygulamaların başlatılmasında özendirici olacağı sanılmaktadır.

Sorunun tanınmasında bir başka boyut da, sorunun nedenlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Çünkü çoğu kez asıl nedenin doğurgusu olan nedenler öne çıkar, bunlar üzerinde durulur (Başaran, 82, ss: 103-104). Örneğin, bir köyde üretilen şeftalinin üreticiyi hoşnut kılacak bir fiyatın satılamamasının altında şu nedenlerden biri ya da birkaçı bulunabilir (Bülbül, s. 377): 1) Şeftalinin kalitesinin düşük olması, 2) Pazarlama olanağının olmaması ve aracıya kaptırılması, 3) Kredi alınmadığı için yüksek faizle tefeciye borçlanması, 4) Bu konuda köylünün işbirliği eksikliği. Bu yüzden, toplum kalkınması uzmanı, topluluğun asıl nedene ulaşabilmesine özen göstermeli, ama asla tanıyı kendisi koymaya kalkışmamalıdır.

Gerek kamu yardımının gereksinildiği anda yerel topluluğa ulaşabilmesi için, gerekse çalışmaların uygun mevsimlere, saatlere denk düşmesini sağlamak için, bir sorunun ne kadar bir sürede ve en uygun hangi dönemde çözülebileceği de ortaya konulmalıdır.

Sorunun tanınmasını sağlayabilecek bir başka inceleme alanı da, sorunu çözümlmek için gerekli olabilecek bilgi, beceri, tutum ile özdeşsel unsurların neler olduğunun ortaya konulması olmalıdır. Bu aşamada topluluğun kendine şu soruyu sorması ve yanıtlaması beklenir:

— Çözüm için tinsel ve özdeşsel nitelikte hangi kaynaklara gereksinim vardır?

Çözümü Arama, Kararlaştırma

İnsanlar, karşılaştıkları sorunları çözmeye genellikle geleneklerden, otorite figürlerinden, bireysel deneyimlerden ve bilimden yararlanırlar (Karasar, 82, s. 4). Sorun çözenin en güvenilir yolu bilime dayanmaktır. Çünkü bilim, sorun hakkında toplanan verilere göre bir çözümü önerir.

Toplum kalkınmasında da, yukarıda verilen ölçüt ve sorular ışığında toplanabilecek verilerin, çözüm arama ve kararlaştırmada temel olması beklenir. Sorunun böylece bulunmasının iki yararından sözedilebilir:

1. Topluluk üyelerini çözüm aramaya ve ussal çözüm önerileri geliştirmeye yöneltir.

2. Sorunların öncelik sırasına konulmasını sağlar.

Bu aşamada topluluğun kendisine şu soruları sorması ve yanıtlaması beklenir (University of Missouri, s. 10-11):

— Bu sorunların herbirinin çözümü için bizim yapabileceğimiz neler vardır?

— Bu sorunlardan hangisini önce ele almalıyız?

— Diğer sorunların ele alınmasında hangi sıra izlenmelidir?

— Amacımızı gerçekleştirmek için verebileceğimiz işgücü, malzeme ve diğer kaynaklar nelerdir?

— Kaynaklarımıza ek olarak nelere gereksinim duymaktayız?

— Dış yardımları nerelerden elde edebiliriz?

— Her yolun yararları ve sakıncaları nelerdir?

— Hangisi daha başarılı ve daha verimli olacak gibi gözükmektedir?

Bu sorulardan; çözüm için topluluğun neler yapabileceği ile hangisinin daha başarılı ve verimli olabileceği sorularının yanıtının özellikle kaynaklardan etkileneceği söylenebilir. Öyleyse, topluluğun 'salt gönlünün çektiğini değil, gücünün de yettiğini' yapmaya yönelmesi için kaynaklar açıkca ortaya konulmalıdır. Bu amaçla, topluluğun kendi kaynakları üzerinde düşünmesi sağlanmalı, ne tür ve ne kadar yardım isteyeceği gözönünde bulundurulmalıdır (Kılıç, s. 64). Toplum kalkınması uzmanı ve diğer ilgililer de, istenecek yardımı kamunun zamanında sağlayıp sağlayamayacağını ortaya koymalıdır.

Topluluk, bir konuda bir çözüm yolu önerdiğinde bununla yetinilmemeli, başka çözüm yolları da aranmalı ve böylece bulunacak çözüm yolları tek tek ele alınarak her birinin yararlı ve sakıncalı yönleri tartışılmalıdır. Öyleki, herkesin aklına gelen her çözüm yolunu açıklaması hem yaratıcılığı besler hem de insanları rahatlatır. (Bülbül, s. 380). Bulunan bu çözüm seçeneklerinin kıyaslamasında ise şu üç ölçüt kullanılabilir:

a) *Amaca uygunluk*: Çözüm seçeneği amaca ulaştıracak bir araçtır. Amaca ulaşmaya hizmet etmiyorsa uygun sayılamaz.

b) *Uygulanabilirlik*: Bir çözüm, amaca ulaşmaya ne denli uygun olursa olsun, uygulanabilir olması da gerekir. Varolan ve sağlanabilecek kaynaklarla, varolan yasal ve toplumsal ortam içinde uygulanması olanaklı olmayan seçenekler de uygun sayılamazlar.

c) *Yeterlik*: Yeterlik, en az masrafla en çok ürün elde etme süreci olarak tanımlanmaktadır. Bir çözüm seçeneği hem amaca uygun hem de uygulanabilir olabilir. Ama seçeneğin uygun sayılabilmesi için, herhalde sağlanan yararın katlanılan maliyeti haklı çıkarması da gerekir.

Saptanan çözüm seçenekleri arasında, belirgin farklılıklar olduğunda bunlardan en uygununu seçmek kolaylaşır. Ancak, topluluğun çözüm seçeneklerinden biri üzerinde uyuşamaması, yada uyduğu çözüm seçeneğinin getireceği tehlikenin yüksek olması, kararsızlığa düşülmesine yol açacaktır. Bu konuda şunlar söylenebilir:

— Uyuşamamanın bir nedeni yarar çatışmasıdır. Bazen da yarar değil, yararlanmadaki güçlülük çatışmanın nedeni. Toplum kalkınması çalışmalarında eğer değişik kümelerin yararları veya yararlanma kolaylıkları arasında bir çatışma varsa, bunların uzlaşmasını sağlamak için pazarlık ya da ortak noktalar arama yolu tutulabilir.

— Savunulan ya da karşı çıkılan çözüm seçeneği hakkındaki bilgisizlik de pek çok kez uyuşmazlıklara yol açabilmektedir. Bu durumda, kişi veya kümeyi çözüm seçeneği hakkında bilgili kılarak uyuşma sağlanabilir.

— Eğer bir eylem sorunu çözmek için uygun görülüyor, ama eylemin başarılı olacağı kestirilemiyorsa ya da istenmeyen sonuçlara da yol açacağından kuşku duyuluyorsa ortada bir belirsizlik olduğu söylenebilir. Herhalde bu durumda, inceleyerek, dânişarak, tartışarak belirsizlik giderilmeye çalışılmalıdır.

Kararı Uygulama

Çözümün kararlaştırılmasından sonra sıra uygulamaya gelecektir. Eğer topluluk; soruna ilişkin olarak yapılması gerekenlerle yapabilecekleri hakkında gerçekçi ve sorumlu düşünceler, çözümler getirebilmişse, kendileri için en yararlı gördükleri işi gerçekleştirmeye yönelmişlerse, onların başarılı olmaları da beklenir. Ancak iyi bir çözüm kararı, başarıyı garantileyemez. İyi bir çözüme ek olarak şunların da olması gereklidir:

- Topluluğun becerileri ve kaynakları da işe koşulmalıdır,
- Uygulanabilir bir iş planı olmalıdır,

— Beklenen kamu kaynaklarına uygun zaman ve yerde ulaşılabilmelidir,

Bir iş planında;

— İşin konusu,

— Amacı,

— Yapılacağı yer,

— Başlanacağı tarih ve süresi,

— İş sorumlusu,

— İşbirliği yapılacak kuruluş,

— İşe ayrılan kaynaklar ve,

— Herkesin görevi,

açıkça belirlenip belirtilmelidir (Kılıç, s. 65).

Çözümü Değerlendirme

Değerlendirme, sorununun çözümü için kararlaştırılan eylemin uygulanması ile eş zamanlı olarak sürdürülmesi gereken bir etkinlik olarak düşünülmektedir. Böylece;

1. Uygulamanın sürekli izlenmesi, yetmezliklerin ve sapmaların ortaya çıkartılması, düzeltici eylemlerin yapılabilmesi,

2. Sistematik ve nesnel bir biçimde, uygulamaların geçerliğinin, etkinliğinin belirlenmesi,

3. Gelecekteki kalkınma proje, program ve planlar için dersler çıkarılması olanaklı olabilir (BM, Kılavuz İlkeler, s. 5).

Herhangi bir değerlendirme etkinliğinde olduğu gibi, toplum kalkınmasında da değerlendirilme yapılmadan önce amaçların ve varolan durumun saptanılmasına ve değerlendirmenin yansız yapılmasına gerek vardır (TKG, Geray, ss: 71-72). Fakat, diğer aşamalardan farklı olarak, değerlendirme salt topluluğa da bırakılamaz. Çünkü değerlendirme verilerinin kuramcılara, kamu ilgililerine ışık tutması da beklenilmektedir. Bu yüzden toplum kalkınması çalışmalarının değerlendirilmesi, toplum kalkınması uzmanı ve topluluğun yansız olarak oluşturulmuş değerlendirme birimlerinin, üniversitelerin ve uluslararası kalkınma kuruluşlarının da ilgi alanıdır (TKG, Geray, ss: 72-73).

Öte yandan, değerlendirmenin uygulama ile eşzamanlı olması gereği, düzenli bir geri bildirim ağının olmasını da gerektirmektedir.

Uygulamadan yerel halka ve görevlilere gidecek geri bildirimlere göre çalışmaların sürekli yeniden düzenlenmesi ele alınan işin başarılmasında önemli bir unsur olmaktadır (Lackey, ss: 59-60).

Sonucun değerlendirilmesininse, toplum kalkınması açısından daha yaşamsal bir işlevi bulunmaktadır. Çünkü, bir işin başarısından duyulan övünç; özgüveni, bizlik-birlik duygusunu artırarak yeni işlere kalkışılması için itici güç işlevi yapacaktır.

KAYNAKÇA

- Ablum, Bahaattin., Sedat Kars., M. Aydın Bilge.,** *Toplum Kalkınması*, İçişleri Bakanlığı Yayını, Ankara: 1968, (Teksir).
- Acaroğlu, İrem.,** *Toplum Kalkınması Teori ve Uygulaması*, ODTÜ Mim. Fak. Yayını, Ankara: 1966.
- Ayhan, Serap.,** "Yerel Yönetimlerin Toplum Kalkınmasındaki Rolü, (Bir Örnek Olay Olarak 'Tokat Modeli'nin İncelenmesi)", Yayınlanmamış Doçetlik Tezi, AÜ EBF, 1990.
- Aziz, Aysel.,** *Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim*, A.Ü. BYYO Yayını, Ankara: 1982.
- Başaran, İbrahim Ethem.,** *Örgütsel Davranışın Yönetimi*, AÜ Eğitim Fak. Yayını, Ankara: 1982.
- , *Yönetime Giriş*, AÜ. EBF Yayını, Ankara: 1984.
- Birleşmiş Milletler Kırsal Kalkınma Özel Komisyonu:** "Kırsal Kalkınma Proje ve Programlarında İzleme ve Değerlendirmenin Tasarlanması ve Kullanılması İçin Kılavuz İlkeler", (Çev: A. Ataya vd.), Roma: 1984.
- Birleşmiş Milletler Sosyal İşler Bürosu:** *Toplum Kalkınması Aracı İle Sosyal Gelişme*, (Çev: Salih Nejat Candan), Tarihsiz.
- Bülbül, Sudi.,** *Halk Eğitimine Giriş, Yetişkin Eğitimi, Türkiye'de Halk Eğitimi, Toplum Kalkınması*, Ana Ü. Açıköğre. Fak. Yay., Eskişehir: 1991.
- Choldin, Harvey M.,** "Development At The Grass Roots: A report of a Panel Discussion", *The Community Development Journal*, No: 6, 1967.
- Çakım, Bülent.,** "Toplum Kalkınmasında Başarıyı Sınırlandıran Sebepler", *AÜ. SBF. Dergisi*, Cilt: XIX, No: 2, 1964.
- Ender, Halit.,** "Kamberli Köyünde Kalkınma Çabaları", *Kalkınma Önderleri*, Hacettepe Ü. Yay. Ankara: 1971.
- FAO.,** *Tarımsal Yayım El Kitabı*, (Editor: Burton E. Swanson), TYUAP Yayını, Ankara: 1988.
- , *Yayım Eğitim Rehberi*, TYUAP Yayını, Ank: 988.
- Geray, Cevat., (TKG)** "Toplum Kalkınmasına Giriş", (1969-1970 Öğretim Yılı Ders Notları), Teksir.

- ., *Halk Eğitimi*, (2. Bası), AÜ. Eğitim Fak. Yayını, Ankara: 1978.
- ., "Toplum Kalkınmasının Ekonomik ve Sosyal Yönleri", Sosyal ve Siyasal Bilimler Konferansı, 19. Kitap, İstanbul: 1968.
- Karasar, Niyazi., *Bilimsel Araştırma Yöntemi, (Kavramlar, İlkeler, Teknikler)*, Ankara: 1982.
- Kelley, Joseph B., "The Selection of Projects in Community Development", *The Community Development Journal*, Vol: 3, No: 3, 1968,
- Kılıç, Eşref., *Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama*, TODAİE Yayını, Ankara: 1981.:
- Kimmel, D.C., "Toplum Kalkınması-Tarım Bölgelerinde Halk Eğitimi Programlarına Genel Bir Bakış" Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferansı Heyeti 5. Konferans İstanbul: 1967.
- King, By Clarence., *Ufak Toplumlarda Halkla Çalışma* (Çev: Filiz Göker) SSYB Yayını Ankara: 1964.
- Köy İşleri Bakanlığı: *Toplum Kalkınması El Kitabı* (Çev: Resan Taşçıoğlu) Halk Eğitimi ve Toplum Kalkınması Serisi No: 1.
- Lackey, Alvin S., *Why Development Projects Don't Works as Planned: Pitfalls and Solutions*, World Academy of Development and Cooperation Maryland: 1987.
- Lowe, John., *Dünyada Yetişkin Eğitimine Toplu Bakış* (Çev: Turhan Oğuzkan) UNESCO Yayını Ankara: 1985.
- Mitchink, David., "The Need For a Community Development Approach Within The Framework of Agricultural Development Projects" *The Community Development Journal*, Vol: 3, No: 3, 1968.
- Ozankaya, Özer., *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, (2. bası), TDK Yayını, Ankara: 1980.
- Peppelenbosch, P.G.N. "Community Development and Human Geography *The Community Development Journal*, No: 7, 1967.
- Ramirez, Ricardo., "The Application of Adult Education to Community Development", *The Community Development Journal*, Vol: 25, No: 2, 1990.
- Sahay, B.N., "Leadership Conflit and Community Development", *The Community Development Journal*, No: 4, 1966.
- Singh, Umrao., *Community Development in India*, Kitab Ghar, Kanpur: 1962.
- Suthasupa, Paiboon., "Rural Development in Thailand", *The Community Development Journal*, Vol: 22, No: 2, 1987.
- Taluğ, Cemal., Ziya Gökalp Mülayimi., "Hayvancılık Yayımında Kooperatiflerin Yeri, Önemi", *TZOB II. Hayvancılık Kongresi*, Ankara: 1990.
- United Nations., (ND) *Community Development and National Development*, New York: 1963.
- ., (LP) *Local Participation in Development Planning*, New York: 1967.
- University of Missouri: *Community Development, (An Introduction To CD For Willage Workers)*, Washhington: 1963.
- Weitz, Raanan (General Editor)., *Rural Planning in Developing Countries Report on the Second Conferance Israel*, Rontledge and KepanPaul Ltd., London: 1965.